

ศรัทธาในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของล้านนา

ธีรสุดพจน์, พระครู (พระมหาสง่า ไชยวงศ์)

รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเรื่อง “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนา ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ กอปรด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตั้งถาม ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจ ซึ่งหมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัยที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนาและ เป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลที่เป็นไปตามความเป็นจริงเท่านั้น เป็นความเชื่อที่สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และต้องเป็นปัจจัยในการเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน”

ทั้งนี้ จากการศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาการการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่า การสร้างงานพุทธศิลปกรรม คือ งานทางด้านศิลปกรรม ศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา แห่พระพุทธเจ้า และยังเป็นเครื่องมือในงานพิธีกรรมต่างๆ และรองรับหรือตอบสนองการใช้งานใน พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นสัญลักษณ์แทนคติความเชื่อ และเพื่อให้พิธีกรรมสมบูรณ์มากขึ้น พร้อมทั้งยกระดับความสำคัญของพระรัตนตรัยในจินตนาการ อันเป็นแสดงออกถึงอารยธรรมและ ความคิดสร้างของคนถ่ายทอดในงานพุทธศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นจนเกิดเป็นความงามทางศิลปะ ผ่านฝีมือเชิงช่าง ช่างแต่ละพื้นที่จะมีฝีมือแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ซึ่งมีส่วนให้รูปแบบการสร้างงานพุทธศิลปกรรมแต่ละแห่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน

ในด้านการวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสร้างงานพุทธศิลปกรรมใน ล้านนา พบว่า การสร้างงานพุทธศิลปกรรมแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับอดีตพุทธะ การแสดงถึงความเคารพพระพุทธรูป รวมไปถึงคติความเชื่อเรื่องจักรวาล คติพุทธศิลปกรรมเกิดจากการสร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ สร้างขึ้นจากศรัทธาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา สร้างขึ้นเพื่อเป็นการสร้างเสริมบุญ หรืออุทิศส่วนกุศล ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นเหมือนแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการสร้างงานพุทธศิลปกรรม ความศรัทธาเป็นการแสดงถึงความเทิดทูน เคารพ เลื่อมใส ในศาสนา ก่อเกิดคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา คุณค่าในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และคุณค่าในด้านสื่อธรรม พุทธศิลปกรรม คือ “สื่ออันมีน้ำ ศรัทธา” จึงเป็นเสมือนประจักษ์พยานแห่งความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน ในล้านนามาจนถึงทุกวันนี้

คำสำคัญ: ศรัทธา / พระพุทธศาสนา / การสร้างสรรค์ศิลปกรรม / ล้านนา

The Faith on the Creation of Buddhist Art in Lanna

Theerasuttapot, Ven. Phrakru (Phramaha Sa -Nga Chaiwong)

Ph.D. Candidate

The Acting Director of Administrative Office

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Abstract

According to the term '*Saddha*', it refers to faith; belief; confidence with associated with emotion. To the faith in the Buddhist Arts, it aims to attract the people to venerate the Buddhism that existed from the fourfold of judge or take standard viz., *Rāpa-pamāḍa*: the beauty of appearance or form, *Ghosa-pamāḍa*: faith depends on sweet voice or good reputation, *Lākha-pamāḍa*: faith depends on shabbiness or ascetic or self-denying practices and *Dhammapamāḍa*: faith depends on right teachings and practices. The above mentioned not only resulted or caused the confidence to people, but also develop knowledge of the worldly person. The beauty of arts produces the aesthetic feelings and also the confidence in the Enlightenment of the Buddha in the form of *Ud-desikacetiya* i.e. a Buddha image.

Regarding to the development of the Buddhist Arts in Lanna region, it has been existed and shared the similarities with the Dvaravati architecture and the Burmese arts in Bagan style. There are some characteristics that unique to the folk artisans which later it has developed as the prototype of Lanna architecture around the 20th century. The highest development of Lanna arts existed around the 20th century and the Chiang Mai Kingdom becomes the centre of Buddhism. The works of arts were considered to be strongly related to the propagation of Lankavamsa Buddhism.

The Lanna Buddhist Arts represent the wide range of forms that were inspired by architecture in the previous period viz., Sukhothai, Burma in Bagan period, etc. It was seamlessly developed with the vernacular architecture and has been passed down for generations with the confidence of creating the Buddhist arts in Lanna. In case of building a temple, not only the kings, but also the ordinary people can be the president of construction. Regarding to Wat Mahawan in Chiang Mai and Wat Chedi Saw

คำสำคัญ: Faith / Buddhism / Creativity / Lanna

1. วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อศึกษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา

2. “ศรัทธา” มูลเหตุแห่งการสร้างสรรพพุทธศิลปกรรม

“ศรัทธา” เป็นคำภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “สัทธา” แปลว่า “ความเชื่อ” ทั้งนี้ ความศรัทธาของมนุษย์ของบุคคลเกิดขึ้นจากความศรัทธาเพราะเป็นเหตุให้บุคคลเชื่อมั่น (บาลี: สัททหติ เอตยาติ สัทธา) (อภิธานนปทีปิกา และอภิธานนปทีปิกสูจิ, 2535: 2, 138,129) ศรัทธาเพราะเป็นเหตุให้บุคคลตั้งจิตชอบ (บาลี: สมมา จิตตํ นิเรติ เอตยาติ สัทธา) (อภิธานนปทีปิกา และอภิธานนปทีปิกสูจิ, 2535: 404) ศรัทธาเพราะเป็นธรรมชาติตั้งมั่น (บาลี: สยํ สัททหติ สัทธา) (อภิธานนปทีปิกา และอภิธานนปทีปิกสูจิ, 2535: 404)

ซึ่งคำว่า “ศรัทธา” มักจะใช้กับคำว่า “ปสาทะ” ซึ่งแปลว่า “ความเลื่อมใส” ซึ่งมีความหมายในสถานะเดียวกัน คือความเชื่อถือ ซึ่งในพระพุทธศาสนาถือว่าศรัทธาเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะทำให้บุคคลดำเนินกิจการต่างๆ ไปสู่ความสำเร็จได้ ทั้งนี้มีการจำแนก “ศรัทธา” ออกได้เป็น 4 ประการ คือ 1. “อาคมนิยะ” ซึ่งหมายถึง “ศรัทธาของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ” 2. “อิคมะ” ซึ่งหมายถึง “ศรัทธาของพระอริยบุคคล” 3. “ปสาทะ” ซึ่งหมายถึง “ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์” และ 4. “โวกัปปนะ” ซึ่งหมายถึง “ศรัทธาอย่างมั่นคง” แต่ในที่นี้หมายถึง “ปสาทะ” และ “โวกัปปนะ”

ทั้งนี้ ในการศึกษาของพระมหาภานุ ภาณุโกได้กล่าวว่า ในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักของพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้แบ่งประเภทของศรัทธาไว้ คงมีแต่ถาตตโพธิศรัทธาแต่อย่างเดียว แต่พุทธปรัชญาเถรวาท สอนให้มีศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุและผลเป็นสัมมาทิฐิ พระธรรมสังคาคหกเถระในชั้นต่อมาได้รวบรวมศรัทธาไว้ 4 ประเภท คือ 1. “กัมมสัทธา” ซึ่งหมายถึง “เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม” 2. “วิปากสัทธา” ซึ่งหมายถึง “เชื่อผลแห่งกรรม” 3. “กัมมัสสกาตาสัทธา” ซึ่งหมายถึง “เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของๆ ตน” 4. “ตถาคตโพธิสัทธา” ซึ่งหมายถึง “เชื่อปัญญาการตรัสรู้เองโดยชอบของผู้มีพระภาคเจ้า” (ภานุ ภาณุโก, พระมหา (กลินปราชญ์), 2547.)

ทั้งนี้ ในพระพุทธศาสนาถือว่าความศรัทธานั้นเป็นสิ่งเบื้องต้นแห่งการทำกิจการต่างๆ รวมทั้งในการปฏิบัติธรรมเบื้องต้น เริ่มตั้งแต่ระดับโลกียะไปสู่ระดับโลกุตระ และเนื่องจากศรัทธาเป็นเหตุ การปฏิบัติเป็นตัวอย่าง จึงถือว่าศรัทธาว่าเป็นธรรมที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ทั้งนี้ ในพระพุทธศาสนาในฝ่ายมหายานนั้นนับถือพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะพระอมิตาพุทธเจ้า และเชื่อว่าพระอมิตาพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ในแดนสุขาวดี และทรงสอดส่องดูแลสรรพสัตว์อยู่ตลอดเวลา ซึ่งในส่วนของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นให้ความหมายของความศรัทธาว่าเป็นมรรคานำไปสู่การบรรลุความสุขความเจริญและพระนิพพานได้ โดยเฉพาะถาตตโพธิสัทธา ฉะนั้นหลักธรรมหลายหมวดจึงปรากฏว่ามีศรัทธานำหน้า เช่น สัมปรายิกัตถลปะโยชน์ 4, สัมปทา 4, พละ 5, เวสาร์ชกรณธรรม 5, อริยทรัพย์ 7 เป็นต้น

ซึ่งในการศึกษาในนี้ มุ่งศึกษากระบวนการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรม ในฐานะของงานสร้างสรรค์ทางความคิด ผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า (ชंपนะ ปิ่นเงิน, 2552) เป็นเหตุให้ได้สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาอุปสาเห ประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ตรงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาซึ่งนอกจากจะได้เผยแพร่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมแล้วยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงผลของศรัทธา เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. “ศรัทธามีลักษณะทำให้ผ่องใส” หมายถึง ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นย่อมข่มนิรวณไว้ได้ ทั้งนี้เมื่อศรัทธาเกิดย่อมข่มนิรวณไว้ได้ จิตก็ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว² ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐิขึ้นดังตัวอย่างที่นางวิสาขาหมิการมาตาได้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย มีจิตที่ปราศจากนิรวณ มีความผ่องใส เกิดกุศลจิต และได้ทูลขอพร 8 ประการ³ จากพระพุทธองค์ เมื่อสำเร็จแล้วนางย่อมระลึกถึงบุญกุศลนั้นก็เกิดความปลื้มใจ ก็เกิดอ้อมใจ ทำให้กายสงบมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่นที่จะได้อบรมอินทรีย์ พลละ⁴ และโพชนงค์⁵

ดังจะเห็นได้ว่า ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัวปราศจากนิรวณ มีผลทำให้มนุษย์เกิดสัมมาทิฐิจะสร้างความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ด้วยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำทางให้ตนสามารถบรรลุธรรมในขั้นสูงสุดจนถึงเป้าหมายได้ เริ่มจากศรัทธาทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คิดกระทำการที่เป็นกุศลกรรม เมื่อนั้นทำให้เกิดความปลื้มปิติและอ้อมเอิบใจ ทำให้กายสงบใจสงบจนเป็นความสุข ไม่มีนิรวณในจิต เมื่ออบรมอินทรีย์และพละมากขึ้นทำให้เกิดโพชนงค์ อันเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เมื่อทำโพชนงค์ให้สมบูรณ์ดีแล้วสามารถพัฒนาต่อไปให้เข้าถึงเป้าหมายคือ “นิพพาน”

2. “ศรัทธามีลักษณะทำให้มุ่งตรงไปยังเป้าหมายด้วยดี” กล่าวคือ การที่อาศัยศรัทธาที่มีต่อพระผู้มีพระภาค จนมีความมั่นใจในพระปัญญาของพระผู้มีพระภาคว่าเป็นผู้ตรัสรู้จริง เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง และเชื่อว่ามนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองจนบรรลุถึงเป้าหมายได้ด้วยศรัทธาความเพียรพยายามของมนุษย์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ในการนี้ ศรัทธาจึงเป็นเครื่องสร้างความมั่นใจเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นไปยังสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาอันได้แก่นิพพานดังเช่นที่พระพุทธเจ้าได้ทรงไปถึงแล้วนั่นเอง

3. ประเภทของศรัทธาที่ส่งผลกับการสร้างงานพุทธศิลป์ในล้านนา

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญมากที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคศิลปกรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมายในล้านนา ทั้งด้านวรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านนามักเชื่อมความสัมพันธ์เข้ากับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และมักอ้างว่าพระพุทธองค์ได้เคยเสด็จมายังทำเลที่ตั้งของบ้านเมืองต่างๆ และให้พุทธทำนายว่ากาลข้างหน้าจะกลายเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้น ผู้ได้ครอบครองดินแดนนั้นถือว่าเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือบุคคลอื่น และเป็นบุคคลสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เริ่มตั้งแต่การกำเนิดพระพุทธเจ้า

3.1 ความศรัทธาในคำสอนของพุทธ

3.1.1 ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ชาวล้านนาเชื่อว่าการทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน เช่น การทำบุญทำนุบำรุงพุทธศาสนา ก็จะทำให้ผู้ทำบุญพบแต่สิ่งที่ดีงาม คิดสิ่งใดก็สมปรารถนา

3.1.2 เชื่อในเรื่องนิพพานเชื่อว่าหากตนได้บรรลุนิพพานก็จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด จึงเป็นเหตุให้ชาวล้านนามุ่งทำบุญให้ตนเองหลุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

3.1.3 เชื่อว่าพุทธศาสนายุคพระสมณโคดมจะสิ้นสุดเมื่อมีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ชาวล้านนาจึงมุ่งทำบุญเพื่อต่ออายุพุทธศาสนา จึงทำบุญเพื่อขอให้ตนได้ไปเกิดเป็นพระหรือพระอรหันต์ในยุคนั้น

3.1.4 เชื่อและศรัทธาในเรื่องพระธาตุ ดังปรากฏว่าสถานที่สำคัญๆทุกเมืองจะกล่าวถึงที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุและเชื่อว่าผู้ที่ได้สักการะพระธาตุนั้นเป็นกระดุกของพระพุทธเจ้าจะเกิดสิริมงคลแก่ตน

3.2 ความเชื่อเรื่องเทวดาพุทธ

3.2.1 เชื่อว่าเทวดาที่ปรากฏในคำเทศนาของพระพุทธองค์ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ท้าวจตุโลกบาลเป็นสัญลักษณ์แห่งคุณงามความดี และอยู่ในภพภูมิที่สูงกว่ามนุษย์ และจะคอยปกป้องคุ้มครองผู้ที่กระทำความดี จึงให้ความเคารพสักการะเทวดาเหล่านี้ด้วย

3.2.2 ความเชื่อในเรื่องการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ชาวล้านนาเชื่อว่าผลบุญที่ทำจะสามารถอุทิศให้แก่บุคคลที่ล่วงลับไปแล้วได้และยังสามารถอุทิศให้แก่บุคคลที่มีชีวิตอยู่ให้มีความสุข ความสมหวังได้ด้วยเช่นกัน จะเห็นได้จากคำอธิษฐานที่ปรากฏในจารึกที่ต่างๆ เป็นต้น

3.3 ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ

3.3.1 เชื่อจากการนับถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณต่างๆในธรรมชาติที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ผู้คนในสังคมอยู่เย็นเป็น สุข

3.3.2 ความเชื่อในเรื่องเรือนยันต์ อันเป็นคาถาที่ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการทำกุศลกิจกรรมหรือเป็นคาถาขับไล่สิ่งชั่วร้าย มิให้เกิดขึ้น

3.3.3 ความเชื่อเรื่อง “เสื้อบ้าน”⁶ “เสื้อเมือง”⁷ และ “เสื้อวัด”⁸ ซึ่งในปัจจุบันชาวล้านนาก็ยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ คือบ้านบางบ้านยังมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษหรือหิ้งผีปู่ย่าหรือในหมู่บ้านก็จะมีสถานที่ตั้งของเสื้อบ้านหรือผีหมู่บ้านอยู่ โดยทุกปีชาวบ้านจะมีการจัดของไปเซ่นไหว้ จากนั้นก็นำมาแจกจ่ายกันกิน

3.4 ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์

ในเรื่องฤกษ์ยามยามดี ชาวล้านนาเมื่อจะประกอบการทำบุญทำกุศลซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ก็จะต้องดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคลควบคู่กันไปด้วย ซึ่งความเชื่อนี้จะปรากฏให้เห็นในวงดวงหรือดวงฤกษ์ที่จารึกในตอนบนสุด และจารึกที่เป็นการบอกปี เดือน วัน ดีถี นาที่ฤกษ์ของการทำกิจกรรมนั้นๆ รวมถึงวงดวงชะตาของโบสถ์ วิหารหรือวัดด้วย อันแสดงให้เห็นว่าความเชื่อทางโหราศาสตร์สามารถผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอีกด้วย

สรุปได้ว่าการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในสังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการทำบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้ เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง

4. สรุปความศรัทธาที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์พุทธสถาปัตยกรรม และพุทธศิลปกรรม

จากมูลเหตุที่เริ่มต้นจากความศรัทธาทำให้พุทธศาสนิกชนมุ่งมั่นในการปฏิบัติในทุกๆวิถีทางเพื่อไปสู่เป้าหมายของ “นิพพาน” ซึ่งในการทำคุณประโยชน์ที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อพระพุทธศาสนานั้นก็คือการสร้างสรรคสิ่งดี สิ่งงาม สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมเพื่อการใช้สอยด้านต่างๆ ภายในวัด เป็นต้น

ทั้งนี้ “วัด” เป็นคำที่เรียก “สถานที่ทางศาสนา” ในภาษาไทย ทั้งนี้ ปกติแล้วจะประกอบด้วยเสนาสนะต่างๆ อาทิ อุโบสถ วิหาร เจดีย์ รวมทั้งเป็นสถานที่ที่พระภิกษุจำพรรษา (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525: 747) ทั้งนี้ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสันนิษฐานว่ามูลเหตุของการสร้างวัดนั้นเกิดจากการสร้างเจดีย์สำหรับการสักการแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งที่เป็น “ธาตุเจดีย์” และ “อุเทสิกเจดีย์” และมีการทำนุบำรุงเสนาสนะต่างๆ ตลอดจนมีการสร้างสรรค์ขึ้นเสริมเพื่อรองรับหน้าที่ใช้สอยต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการพระศาสนาจึงเกิดขึ้นเป็นวัดในที่สุด (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2553: 2-4.) สำหรับคำว่า “วัด” นั้นเป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานในประเทศไทย ซึ่งไม่ทราบที่มาของคำดังกล่าว ทั้งนี้มีผู้สันนิษฐานไปในหลายแนวทาง เช่น สันนิษฐานว่าคำว่า “วัดวา” มาจากการกำหนดขนาดของพื้นที่ที่ใช้สร้างเป็นศาสนสถาน เนื่องจากคำว่า “วัด” และคำว่า “วา” นั้นมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ คำว่า “วัด” เป็นกริยาที่หมายถึงการสอบสวนเพื่อให้ทราบถึงขนาด และคำว่า “วา” นั้นก็หมายถึง “หน่วยในวัดขนาด” ตามนัยยะนี้คำว่า “วัด” จึงควรมีที่มาจากคำที่หมายถึง “พื้นที่” (นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และอนุমানราชชน, พระยา, 2521: 248, สมคิด จิระทัศนกุล, 2537: 9) นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล สันนิษฐานว่าอาจมาจากคำว่า “วัดวา” ในภาษาบาลี ซึ่งหมายถึง “เป็นที่สนทนาธรรม” หรือ “วัตร” อันหมายถึง “กิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ” (สมคิด จิระทัศนกุล, 2537: 9)

ทั้งนี้ในประวัติพระพุทธศาสนานั้น ได้กล่าวถึงการที่อนาลปิตกเศรษฐิได้สร้างเขตวันวิหารถวายเป็นวัด ซึ่งประกอบด้วยเสนาสนะอันเป็นพุทธศิลปกรรมทั้งดงามและเป็นที่สัปปายะ คือ มีความสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ความว่า “อนาลปิตกคหบดีได้เห็นพระอุทยานของเจ้าเขตราชกุมารซึ่งเป็นสถานไม่ไกล ไม่ไกลล้นจากหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านที่มีความประสงค์ไปมาได้ง่าย กลางวันมีคนน้อย กลางคืนเงียบมีเสียงอีกทีกน้อย ปราศจากกลิ่นไอคน เป็นสถานควรแก่การประกอบกรรมในที่ลับของมนุษย์ชน สมควรเป็นที่หลีกเร้น” (วิ.จุ. (ไทย): 7, 256, 87-89)

นอกจากการสร้างวัดในสมัยพระพุทธองค์แล้ว ยามที่พระองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน ก็มีการสร้างสิ่งอันเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธองค์ โดยมีการก่อสร้าง “ธาตุเจดีย์” สำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ สำหรับให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชา และมีความนิยมสร้าง “อุเทสิกะเจดีย์” เพื่อเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ในเบื้องต้นนั้นนิยมทำรูป “พุทธบัลลังก์” หรือ “โพธิพฤกษ์” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมต่อไปยังเหตุการณ์การตรัสรู้จากพระบรมโพธิสัตว์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การใช้รูป “ดอกบัว” เป็นสัญลักษณ์แห่งการประสูติ ใช้รูป “ม้ามืดรถกั้น” เป็นสัญลักษณ์แห่งมหาภิเนษกรรม ใช้รูป “ธรรมจักร” เป็นสัญลักษณ์แทนปฐมเทศนา ใช้รูป “สกุป” เป็นสัญลักษณ์ของมหาปรินิพพาน (จุฬพล เอี่ยมสะอาด, 2552) นอกจากนี้ เจดีย์ สกุป ปรารค์ที่ไม่ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ นั้นก็ถือเป็นอุเทสิกะเจดีย์ รวมไปถึงพระพุทธรูป รอยพระพุทธรูป ฯลฯ ก็จัดเป็นอุเทสิกะเจดีย์ด้วยเช่นกัน ต่อมาจึงได้มีความนิยมการทำรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในลักษณะของ “พระพุทธรูปปฏิมา” ซึ่งแต่เดิมมีคติการสร้างว่าพระพุทธรูปปฏิมาจะต้องประกอบด้วยมหาปुरुสลักษณะอันแสดงถึงสัญลักษณ์แห่งพุทธะตามคตินิยม ต่อมาเปลี่ยนแปลง

มาเป็นสังขนิมิตจึงมีการใช้รูปกายวิภาคของปุณฺณสามัญเป็นรูปของพระพุทธรูปปฏิมา

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่าประเภทของความศรัทธาที่กล่าวถึงในคัมภีร์ทางศาสนามีหลากหลายประเภท ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลอิทธิพลทางความคิดต่อพุทธศาสนิกชนให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และรวมไปถึงการสร้างสรรคสิ่งที่ดีงามถวายเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่เดิมมานั้นการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ดังกล่าวนั้นมีหน้าที่ใช้สอย (Function) หากแต่เมื่อสังคมวัฒนธรรมมีวิวัฒนาการ ตลอดจนได้มีการตีความคติต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเพื่อรังสรรค์ออกเป็นงานศิลปกรรมต่างๆ ที่มีความหมายแฝงเพื่อจะสื่อสารกับพุทธศาสนิกชนกลับไปยังรากทางความคิดของการสร้างสรรคซึ่งหมายถึงคติต่างๆ ในพระพุทธศาสนานั้นเอง นอกจากนี้ การเล่าเรื่องพุทธประวัติของพุทธองค์ยังถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรคงานศิลปกรรมเป็นจำนวนมากด้วย เนื่องจากในการเทศนาสั่งสอนที่มักยกตัวอย่างถึงการบำเพ็ญเพียรและการสร้างคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ ในประวัติของพระพุทธองค์ เมื่อพระสงฆ์ผู้เทศนาธรรมจบการบรรยาย ข้อมูลดังกล่าวนั้นก็จบสิ้นลงไปด้วยคงเหลืออยู่แต่เพียงในความทรงจำของพุทธศาสนิกชนผู้สดับฟัง หากพุทธศาสนิกชนใส่ใจในการค้นคว้าความรู้ต้องเข้าไปสืบค้นในพระธรรมคำสอน ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าความรู้เรื่องการอ่านการเขียนนั้นไม่ได้เป็นความรู้พื้นฐานของพุทธบริษัททุกคน ในการนั้นศิลปิน และนายช่างจึงต้องเรื่องราวที่ต้องการสื่อสารออกมาสู่การสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารไปยังพุทธศาสนิกชนให้กว้างขวาง บรรจบกันกับ “*ความศรัทธา*” ที่มีต่อพระพุทธศาสนาจึงทำให้มีการบริจาต หรืออุทิศสิ่งดีสิ่งงามในรูปของถาวรวัตถุ และเสนาสนะถวายในพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการสร้างสรรคผลงานพุทธศิลปกรรมอยู่คู่กับประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการลงหลักปักฐานของพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ดังปรากฏในล้านนาด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีลักษณะเป็นปรัชญาซึ่งผู้ถึงพร้อมทางความคิด ตรรกะวิทยา และการตั้งคำถามจึงจะเข้าใจแก่นหลักของศาสนาได้ลึกซึ้ง ทว่ามนุษย์ปุณฺณทั่วไป ปฏิเสธไม่ได้ว่าย่อมมีความรู้สึกนึกคิดพื้นฐานที่ผูกโยงเข้ากับความเชื่อและความกลัว โดยเฉพาะในอดีตนั้นที่หลักวิทยาศาสตร์ยังไม่ก้าวหน้าจนสามารถสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้เป็นประจักษ์เช่นในปัจจุบัน ตลอดจนการลงหลักปักฐานอย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนานั้นก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (Supernatural) ให้เป็นขวากับคำไปเสียทีเดียว จึงทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติยังคงมีบทบาทอยู่คู่กับเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนาในล้านนา ในฐานะของผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รักษาท่านที่ เสนาสนะ วัดวาอาราม ให้มั่นคงปลอดภัยดังตัวอย่างของเสี้ยววัด เป็นต้น นอกจากนี้ บ้างยังทำหน้าที่เป็นเทวดาผู้อารักขาด้วย

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุชนิพนธ์ เรื่อง “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา (An Analysis of Saddha in Buddhism Influencing the Buddhist Art in Lanna). ปรินญาพุทธศาสตรดุชนิพนธ์ิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2557.

² มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มลิตบทปัญหา ฉบับแปลในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551. หน้า 38, “นิเวธ, นิเวธธรรม” คือ ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี, สิ่งที่ยึดขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม, อุกุศลธรรมที่กดทับจิต ปิดกั้นปัญญา 5 อย่าง คือ 1. “กามฉันท” คือ พอใจใฝ่กามคุณ 2. “พยาบาท” คือ แค้นเคืองคิดร้ายเขา 3. “ถิ่นมิทธะ” คือ หดหู่ซึมเซา 4. “อุทธัจจกุกกุจจะ” คือ ฟุ้งซ่านรำคาญใจ 5. “วิจิกิจฉา” ลังเลสงสัย. ดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. หน้า 168.

³ “พร 8 ประการ” คือ ขอถวาย “ผ้าวัสสิกสาฎก” คือ ผ้าอาบน้ำฝน, “อาคันตุกภัต” คือ อาหารที่เขถวายเฉพาะภิกษุ

อาคันตุกะ คือ ผู้มาจากต่างถิ่น, “คัมภีร์” คือ ภัตเพื่อผู้ไป, อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุผู้จะเดินทางไปยังที่อื่น, “คิลานภัต” คือ อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุอาพาธ, “คิลานุปัฏฐากภัต” คือ อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุผู้พยาบาลไข้, “คิลานเภสัช” คือ ยาสำหรับผู้เจ็บไข้, ยารักษาผู้ป่วย, เภสัชเพื่อภิกษุอาพาธ, “ธูยาคุ” คือ ยาที่เขาถวายเป็นประจำ; ดูเพิ่มเติมใน วิ.ม. (ไทย) หน้า 350-352, 221-225.

- ⁴ “อินทรีย์” คือ ความเป็นใหญ่, สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, ธรรมที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่อย่างหนึ่งๆ เช่นตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าการในการเห็น หูเป็นใหญ่ในการได้ยิน ศรัทธาเป็นใหญ่ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธาเป็นต้น, พละโดยความหมายว่าเป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้. ดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า 356-357.
- ⁵ “โพชฌงค์ 7” คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ได้แก่ 1. “สติ” คือ ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจจิตอยู่กับเรื่อง 2. “ธัมมวิจยะ” คือ ความเพียรธรรม, ความสอดส่องสืบค้นธรรม 3. วิริยะ คือ ความเพียร 4. “ปิติ” คือ ความอิ่มใจ 5. ปัสสัทธิ คือ ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ 6. สมานะ คือ ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์ 7. อุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริงแต่ละข้อเรียกเต็มมี สัมโพชฌงค์ ต่อท้ายเป็น สติสัมโพชฌงค์ เป็นต้น; พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า 205.
- ⁶ “เสื่อบ้าน” หมายถึง หมายถึง วิทยุญาณที่คอยให้ความอนุเคราะห์แก่คนในหมู่บ้าน
- ⁷ “เสื่อเมือง” หมายถึง วิทยุญาณของเจ้าเมืององค์ก่อนๆหรือวีรบุรุษที่คอยให้ความคุ้มครองและอนุเคราะห์ดูแลคนทั้งเมือง
- ⁸ “เสื่อวัด” หมายถึง วิทยุญาณที่คอยปกป้องดูแลวัด

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริ และอิสริชัย บุรณะอรุณ. “สถาปัตยกรรมหอพระเจ้าน้ำตกผาลาด วัดผาลาดสภากาชาดมีเชิงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่” ใน *วารสารหน้าจั่ว ฉบับสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*. ฉบับที่ 26 ประจำปีการศึกษา 2554. หน้า 301-320.
- จุมพล เอี่ยมสะอาด. (2552). *การศึกษาหลักกรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยชนะ ปิ่นเงิน. (2552). *จักษุภาพที่ป็น: ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (อัสสัณ).
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จ กรมพระยา. (2553). “*มูลเหตุการสร้างวัดในประเทศไทย*” ใน *มูลเหตุการสร้างวัดในประเทศไทย และพระพุทธรูปสมัยต่างๆในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- นริศราณัฐดิวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และอนุমানราชธนะ, พระยา. (2521). *บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม 4*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*.
- ภาณุ ภาณุโก, พระมหา (กลิ่นปราชญ์). (2547). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เซนตอออกัสติน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สหุทธินิติปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับมูลนิธิภูมิพลโลก. (2523). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลก.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2537). *วัด: พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.